

ОНТОЛОГІЧНА ЄДНІСТЬ І ПОМІСНИЙ УСТРІЙ ЦЕРКВИ ХРИСТОВОЇ: БІБЛІЙНО-ПАТРИСТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

ONTOLOGICAL UNITY AND LOCAL ORGANIZATION OF THE CHURCH OF CHRIST: BIBLICAL-PATRISTIC CONTEXT

В умовах сучасних стрімких глобалізаційних змін поглядів, цінностей і прагнень людства Православна Церква також потребує оновлення та переосмислення багатьох важливих питань. Однією з найактуальніших проблем Православної Церкви кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст. продовжує залишатися невідповідність церковного устрою та міжправославних відносин. Незважаючи на те що Церква Христова, згідно з євангельськими свідченнями, ранньохристиянським Переданням та Нікео-Царгородським Символом віри є єдиною, святою, кафоличною і апостольською, деякі помісні Православні Церкви розглядають можливість практичної реалізації церковної єдності тільки на адміністративній та інституційній платформі. Приклади тривалої і наполегливої боротьби окремих Помісних Церков за свій автокефальний статус є яскравим

У статті розкрито біблійне вчення про єдність і помісність Церкви Христової, проаналізовано погляди головних представників патристичної думки щодо єдності й помісності Церкви та розглянуто окремі приклади практичної реалізації біблійного і святоотцівського вчення про них у християнській історії та сьогоденні.

Ключові слова: Церква Христова, онтологія, єдність, помісність, устрій, апостол, єпископ, автокефалія.

The article reveals the biblical doctrine of the Unity and Locality of the Church of Christ, analyzes the views of the main representatives of patristic thought on the Unity and Locality of the Church and considers some examples of practical implementation of biblical and patristic doctrine of the Unity and Locality of the Church in Christian

* Аспірант Київської православної богословської академії.

** Post-graduate Student of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

підтвердженням цього. За таких обставин продовжує залишатися актуальним питання: а в чому ж насправді полягає і яким чином здійснюється єдність Православної Церкви та як це корелюється з помісним устроєм Вселенського Православ'я. Необхідність відповідей на ці питання полягає не тільки у вирішенні певних практичних завдань, але й важливих еклезіальних засад, на яких має базуватися устрій Церкви.

Питання єдності Православної Церкви в різних аспектах порушували чимало видатних богословів і науковців, зокрема митрополит Йоан Зізіулас, архієп. Іларіон Троїцький, А. М. Лещинский та ін. Однак специфіці богословського осмислення співвідношення єдності та помісності Церкви у вітчизняній богословській історіографії приділяли увагу небагато авторів: О. Г. Лотоцький, архим. Кирило Говорун, прот. Віталій Клод, прот. Сергій Колот.

Мета статті полягає в об'єктивному та комплексному богословському осмисленні кореляції єдності й помісності Церкви як важливої наукової й практичної проблеми. Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- розкрити біблійне вчення про єдність і помісність Церкви;
- розглянути погляди головних представників патристичної думки щодо єдиності й помісності Церкви;

history and today.

In the conditions of modern rapid globalization changes in the views, values and aspirations of mankind, the Orthodox Church also needs to renew and rethink many important issues. One of the most pressing problems of the Orthodox Church in the late 20th century and the first quarter of the 21st century continues to be the disorder of the church system and inter-Orthodox relations.

Despite the fact that the Church of Christ, according to evangelical testimonies, early Christian traditions and the Nicene Creed, is the One, Holy, Catholic and Apostolic, some Local Orthodox Churches consider the realization of church unity only in administrative and administrative institutions. Examples of the long and persistent struggle of individual Local Churches for their autocephalous status are clear evidence of this. In these circumstances, the question remains relevant: what exactly is the unity of the Orthodox Church and how does it correlate with the local structure of the Universal Orthodoxy. The need to answer these questions lies not only in solving certain practical tasks, but also in important ecclesiological principles on which the structure of the Church should be based.

The question of the Unity of the Orthodox Church in its scientific work, in various aspects, raised many prominent theologians and scholars such as Metropolitan John Zizioulas, Archbishop Hilarion Troitsky, Leshchinsky AM and others. But the specifics of theological understanding of the relationship between the Unity and Localism of the Church in the domestic

- розглянути приклади практичної реалізації біблійного та святоотцівського вчення про єдність і помісність Церкви в історії та сьогоденні.

Покладаючи початок існуванню Церкви в її земному вияві, Ісус Христос указує на те що вона одна, тобто єдина: «Я кажу тобі: ти Петро, тобто “камінь”, і на цьому камені Я збудую Церкву Мою, і врата пекла не здолають її» (Мф. 16: 16–18). Церква як нове життя і нове творіння не є теоретичною істиною, а Сам Христос є Наріжним Каменем Церкви в тому сенсі, у якому Його ісповідав апостол Петро [Иларион (Троицкий) Т. 3, 2004, с. 169]. Будуючи Церкву як єдину, Христос у своїй Первосвященницькій молитві підкреслює її соборність і кафоліч-

ність за прикладом спілкування Божественних іпостасей Пресвятої Тройці: «Щоб усі були єдине: як Ти, Отче, в Мені, і Я в Тобі, так і вони нехай будуть в Нас єдине, – щоб увірував світ, що Ти послав Мене» (Ін. 17: 21). Як бачимо, єдність – це пряма заповідь Господа всім християнам. У молитві Спасителя до Отця якраз дуже чітко простежується думка про єдність Його послідовників саме в Господі. У процесі зростання Церкви до її Тіла мають увійти всі народи: «Отже, йдіть, навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все, що Я заповів вам; і ось Я з вами по всі дні, до кінця віку. Амінь» (Мф. 28: 19), тобто жодні етнічні, а отже, інституційні особливості цьому не заважають. Ці слова сказані апостолам для того, щоб вони проповідували Євангеліє всьому світові. Саме тому в день П'ятидесятниці на апостолів зійшли вогненні язики, і вони почали говорити різними мовами (Дії. 2 р.). Після тривалих благовісницьких подорожей святий апостол Петро на апостольському зібранні в Єрусалимі сказав: «Мужі-браття! Ви знаєте, що Бог із перших днів обрав з-поміж нас мене, щоб із моїх уст язичники почули слово Євангелія і увірували і Серцезнавець Бог засвідчив їм, давши їм Духа Святого, як і нам і не поклав ніякої різниці між нами і ними, вірою очистивши серця

theological historiography paid not many authors: Lototsky OG, Archimandrite Cyril Govorun, Archpriest Vitaly Klos, Archpriest Sergei Kolot. The article expresses the origins of the unity and locality of the Church of Christ in the patristic plane as an example for a broader understanding of the ontological model of the Church's development in its early stages of existence. The territorial reflection of the structure of local churches in their territories, which was formed through the efforts of the holy apostles and their disciples, who laid a solid stone of the postulates of the earthly Church for various states and peoples who must express unity in Jesus Christ.

Key words: Church of Christ, ontology, unity, locality, system, apostle, bishop, autocephaly.

їхні» (Діян. 15: 7–9). Це висловлювання апостола Петра дає можливість припускати, що певний церковний устрій у тих місцях, де проповідували апостоли, вже був започаткований. Апостол Йоан у другій та третій главі книги Одкровення згадує ангелів семи Церков, які очевидно були там єпископами, що вказує на тодішнє існування помісного устрою, де певний єпископ опікується місцевою Церквою в Єфесі, Смирні, Пергамі, Фіатирі, Сардах, Філадельфії, Лаодикії.

Благовісткуючи Слово Боже в різних країнах, апостоли засновували помісні Церкви, що входили в єдиний організм Церкви Вселенської. У моноетнічних місцевостях апостоли засновували Церкву з одного народу, богослужіння в якій служили мовою цього народу, а в місцях із поліетнічним населенням виникала багатонаціональна Церква.

Одна з перших Церков, заснованих апостолами, складалася з людей однієї нації – це Церква в Юдеї. Далі серед людей переважної етнічної приналежності були засновані Церкви в Індії, Єфіопії, Галлії, а зі змішаного християнського населення – в Антіохії, Римі, Коринфі. В апостольських посланнях ми знаходимо згадки про окремі Церкви: Асійські (1 Кор. 16: 19), Македонські (2 Кор. 8: 1), Галатійські (Гал. 1: 2; 1 Кор. 16: 1), Філіппійську (Флп.), Кенхрейську (Рим. 16: 1) та ін.

Започатковуючи помісні Церкви в різних країнах, апостоли ставили в їхніх містах архиєпископів, яким надавалися широкі права: право керувати цими Церквами, самостійно керувати внутрішнім життям із урахуванням місцевих особливостей, традицій та умов. Таким чином, самі апостоли утверджували Церкви із самостійним управлінням. Свідченням того, що вже в часи святих апостолів таких Церков було багато, є заключні слова ап. Павла в посланні до Римлян: «Вітають вас усі Церкви Христові» (Рим. 16: 16).

Святий апостол Павло у посланні до християн Коринфської Церкви, вказуючи на єдність віруючих у Бозі, підкреслює, що з самого початку заснування Церкви Господь дає кожному, хто увірував у Нього, свій дар через Духа Святого, тому кожен має своє призначення і можливість проявити себе в Церкві, не порушуючи єдності: «Дари різні, а Дух один і той же, і служіння різні, а Господь один і той же, і діяння різні, а Бог один і той же, Який творить усе в усіх» (1 Кор. 12: 4–6).

Онтологія Православної Церкви як єдиної Церкви базується на постулаті, сформульованому апостолом Павлом, де йдеться про існування Церкви як «Тіла Христового» (1 Кор. 12: 27).

Практичне здійснення цього відбувається в нерозривному зв'язку з Таїнством Євхаристії, у якому віруючі, причащаючись єдиного Тіла Христового, справді й дійсно поєднуються в єдине та кафолічне тіло у таїнстві Христової любові, у перетворюючій силі Святого Духа. Церква має вселенський характер – вона існує у світі у вигляді різних помісних Церков, але єдність Церкви при цьому анітрохи не порушується: «Один хліб, і нас багато – одне тіло; бо всі причащаємось від одного хліба», тому всі одно тіло складаємо (1 Кор. 10: 17), бо Христос не може бути поділений. Тому і тілом Христовим називається Церква, а ми – окремі члени» (1 Кор. 12: 27).

Православна Церква як Та, що зберігає древнє передання й апостольську приемність, а також істини, започатковані Самим Господом і Спасителем нашим, апостолами та святими отцями, упродовж багатьох віків нагадує, що спасіння людини здійснюється тільки в Церкві. Уже процитовано слова Спасителя: «Збудую Церкву Мою, і врата пекла не здолають її» (Мф. 16: 18), але на цей раз у контексті майбутнього спасіння людини вони відображають Боже домобудівництво про світ. Адже запропонований першій людині шлях до обоження стане відтепер можливим тільки тоді, коли людська природа восторжествує над гріхом і смертю. Отже, шлях єднання з Богом і відмови від гріха та смерті стане для занепопалого людства шляхом спасіння. Апостол Павло говорить з цього приводу неймовірно сильні слова: «Мені, найменшому з усіх святих, дано благодать цю благовістити язичникам недосліджуване багатство Христове і відкрити всім, у чому полягає будівництво таємниці, споконвіку утаєної в Бозі, який усе створив Ісусом Христом, щоб нині стала відомою через Церкву начальствам і владам на небесах різноманітна премудрість» (Еф. 3: 8–10). Тут апостол народів указує на те, що ні вишні начала і влади, ні нижні не знали таємниці прославлення язичників. Бо і ангели й архангели знали тільки те, що Ізраїль був наділом Господа і народом Його. І Гавриїл також знав тільки те, що Він (Месія) врятує народ Свій від його гріхів. А що язичники досягнуть такої честі, це дізналися тепер і надземні, і підземні сили через Церкву, тобто через благодіяння, зроблені нам. Бо благодіяння до нас були для них вчителями мудрості Божої [Послання східних патріархів (1848 р.)].

Святитель Григорій Ниський, інтерпретуючи і роз'яснюючи думки апостола Павла, говорить, що раніше втілення небесні сили просто знали Божественну мудрість: оскільки Він ство-

рив все єдиною своєю волею, вони визнавали Його могутнім, а оскільки все утримував своїм мудрим промислом, то вважали мудрим Промислителем. Тому у світі немає нічого відмінного чи незвичного, тобто щоб інше було б іншим, але все за задумом гармонійно Він учинив. Проте після втілення Бога Слова з протилежного виникає протилежне, зі смерті – життя, із немочі – сила, з безчестя – слава і з усього, здавалося б, низького – все благопристойне. Таким чином стала відома премудрість і сила Божа небесним силам. Бо коли ми про це дізналися, тоді і вони – через нас, бачили, яких благ удостоєна Церква, і через неї приходимо до пізнання [Григорій Ниський, 2011, с. 120].

Таким чином, у розкритті Божественного Одкровення святого апостола Павла та в поясненні святителя Григорія Ниського перед нами постає ранньохристиянське розуміння і сприйняття Церкви не як установи суто небесної чи земної, а як боголюдського організму, від віку визначеного Божим Промислом для спасіння людини.

Учення Нового Завіту про онтологічну єдність Церкви в Ісусі Христі і водночас її помісний устрій отримує подальший розвиток та роз'яснення в ранньохристиянському Священному Переданні, а саме у святоотцівській писемності. Варто зазначити, що розкриття тих чи інших еклезіологічних істин представниками християнської патристичної думки здійснювалося не з метою відповіді на теоретичні запити, а з практичних міркувань: апологій церковної єдності, апостольського переємства, соборності, кафоличності Церкви тощо.

Священномученик Ігнатій Антіохійський, названий у християнській традиції Богоносцем, закликаючи християн до єднання шляхом консолідації навколо ієрархії помісних Церков, як навколо Христа, каже: «Усі йдіть за єпископом, як Ісус Христос ішов за Отцем. Дияконів же шануйте, як заповідь Божу. Без єпископа ніхто не роби нічого, що стосується Церкви» <...> Де буде єпископ, там повинен бути і народ, так само як де Ісус Христос, там і вселенська Церква». Водночас варто також підкреслити, що у висловлюванні Ігнатія Богоносця присутнє пояснення, що помісна Церква, у якій через єпископа присутній Христос, водночас є всією вселенською (кафоличною) Церквою. Також ми знаємо, що святитель Ігнатій є автором послань до предстоятелів і громад Помісних Церков, які носять назви столиць міст тогочасних римських провінцій. [Мужі апостольські, 2010, с. 87–128]. Як підкреслює Йоан Зізіулас, образ Церкви твориться не з історії, а з есхатологічного стану Церкви в єди-

ному місці, тобто наступництво в цьому випадку виражається не в спадкоємстві від покоління до покоління чи від індивіда до індивіда, а через її євхаристійну структуру, тобто наступництво громад і Церков у цьому підході виражає апостольське спадкоємство [Зізіулас Йоан, 2005, с. 179].

Про єдину, але водночас кафолічну й помісну Церкву Христову пише у своєму посланні до Церкви в Филипах священномученик Полікарп Смирнський, конкретизуючи, що пише саме до головного міста східної Македонії [Мужі апостольські, 2010, с. 140]. Це підкреслює, що заповіданий Христом і започаткований апостолами помісний устрій Церкви отримав свій подальший розвиток.

Олександрійський дидакал і християнський учений Ориген, у творчій спадщині якого про Церкву, як правило, сказано в метафізичних та алегоричних образах, зокрема про Церкву в Афінах як про всю (кафолічну) і водночас помісну Церкву Божу, зауважує: «Візьмемо, наприклад, ну хоча б Церкву Божу в Афінах. Вона – зразок миру й порядку і прагне повернути до себе благовоління Бога Вседержителя. Навпаки ж, народне зібрання афінян веде себе буйно, і ні в якому разі воно не може зрівнятися з тамтешньою Церквою Божою» [Ориген, 1903, с. 617].

У богословській думці священномученика Іринея, єпископа Ліонського присутній розвиток екклезіологічної логіки святого апостола Павла. За словами апостола, запорукою єдності Церкви – Тіла Христового – є те, що в неї один Глава – Господь Ісус Христос (Еф. 5: 23). Отже, на думку Іринея Ліонського, через одного Главу в Церкві діє також один Дух Святий, який животворить Тіло Церкви і з'єднує всіх її членів із Христом як з її Головою. При цьому Церква являє собою єдність «нової людини у Христі». Син Божий «знову почав довгу низку людських істот» (св. Іринея Ліонський), створивши новий, благодатний народ, духовне насліддя Другого Адама. Єдність Церкви вища від усякої людської і земної єдності, вона дана з гори як досконалий і божественний дар. Члени Церкви об'єднані у Христі Ним Самим, об'єднані, як виноградні лози, вкорінені в Ньому і зібрані в єдність вічного й духовного життя.

Зауважимо, що саме єдність Церкви, як колись, так і в сьогоднішні часи, долає бар'єри й кордони, в тому числі расові, мовні, соціальні. Благовість спасіння потрібно проголошувати всім народам, щоб привести їх у єдине лоно, об'єднати силою віри, благодаттю Святого Духа (Мф. 28: 19–20; Мк. 16: 15; Діян. 1: 8). У Церкві долається ворожість і відчуженість, відбувається єднання

в любові розділеного гріхом людства за образом єдиносущної Трійці. Слід розуміти, що Церква – це єдність Духа в союзі миру (Еф. 4: 3), повнота і безперервність благодатного життя й духовного досвіду. «Де Церква, там і Дух Божий, і де Дух Божий, там і Церква і всяка благодать» [Риней Ліонський, 2013, с. 334].

Водночас святий Іринеї Ліонський, відстоюючи Священне Передання Церкви Христової, вказує на його спільність для Помісних Церков у різних частинах світу: «Не інакше вірять і не відмінне мають передання Церкви, засновані в Німеччині, в Іспанії, в Галії, на Сході, в Єгипті, в Лівії і в середині світу» [Риней Ліонський, 2013, с. 67–68].

Ранньохристиянський богослов із Карфагенської Церкви Тертуліан, говорячи про єдність помісних Церков у питаннях віри та апостольського передання, водночас підкреслює їх самобутність і територіальне розмежування: «У справі спасіння твого пройди біля Церков апостольських, у яких і до цього дня стоять справжні кафедри апостолів, із яких проголошуються їхні справжні Писання, що звучать їхніми голосами і являють образ кожного з них. Тобі найближче Ахайя? У тебе є Коринф. Якщо ти неподалік від Македонії, у тебе є Филипи, є Фесалоніка. Якщо можеш направитися в Азію, у тебе є Ефес, а якщо поблизу Італії – то Рим» [Тертуліан, 1911, с. 34].

Мабуть, найяскравіше і водночас надзвичайно просто для людського сприйняття пояснює новозавітну істину єдності й помісності Церкви священномученик Кипріан Карфагенський. Використовуючи зрозумілі поняття і вдалі приклади, він вказує, що Церква Христова єдина, тобто одна, але одночасно цю єдність не порушує помісний устрій Церкви: «Бо і в сонця багато променів, але світло одне; багато гілок на дереві, але стовбур один, який міцно тримається на корені; багато струмків витікає з одного джерела, але хоча розлив один, і здійснюється від великої кількості води, і являє багаточисельність, проте в самому джерелі все ж таки зберігається єдність» [Кипріан Карфагенський, 1879, Кн. 2, Ч. 2, с. 174]. Єдність Церкви в інтерпретації Кипріана Карфагенського висвітлено як її онтологічну властивість, а не інституційну монолітність.

Як єдність Церкви на рівні помісних Церков, так і на рівні її окремих членів спілкування між ними та всією Церквою здійснюється через зв'язок із конкретною громадою. Порушуючи канонічні зв'язки зі своєю помісною Церквою, християнин тим самим пошкоджує свою благодатну єдність з усім тілом церковним, відривається від нього. Будь-який перехід тією

чи іншою мірою віддаляє від Церкви, хоч і не відлучає від неї повністю. У розумінні стародавньої Церкви відлучення було виключенням із євхаристійного зібрання. Але прийом до церковного спілкування відлученого ніколи не відбувався через повторення хрещення. Віра в незабутнє хрещення сповідується в Нікео-Царгородському Символі віри: «Визнаю одне хрещення на відпущення гріхів». 47-е апостольське правило говорить: «Якщо єпископ або пресвітер знову охрестить того, хто отримав правильне хрещення, або якщо нечестивими оскверненого не охрестить, нехай буде позбавлений сану як той, хто насміхається з Христа і смерті Господньої, і не відрізняє священників від лжесвященників». [Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців, 2008, с. 15].

Єдність Церкви проявляється і формується через соборність. Корінь поняття «соборність» лежить у православному вченні про Церкву. «Символ віри» говорить про «Єдину, Святу Соборну і Апостольську Церкву». У цьому еклезіологічному сенсі соборність означає досконалу повноту й цілісність Церкви, її вільну єдність в любові, вірі та спільному служінні. Соборність церковної спільноти не залежить від її розміру: соборною Церквою є і помісна Церква, і кожна епархія в ній, і єдність усіх православних християн усього світу всіх часів, і кілька людей, які служать Літургію у віддаленому храмі, – навіть «двоє чи троє, зібрані в Ім'я Христове», оскільки «Він – серед них». Соборна єдність Церкви є, таким чином, не зовнішньою характеристикою, а внутрішньою її якістю. По-друге, соборність є христоцентричною: Церква – це Тіло Христове, і соборність як особлива якість життя цього організму має у своїй основі поєднання з Христом.

Православна Церква базує свою єдність на факті її заснування Господом нашим Ісусом Христом та спілкуванні у Святій Тройці й таїнствах. Ця єдність виражається в апостольському спадкоємстві та святоотцівському переданні, і Церква донині живе ним. Православна Церква має місію та обов'язок передавати й звіщати істину, яка міститься у Священному Писанні і Переданні, яка й надає Церкві кафоличного характеру.

Відповідальність Православної Церкви щодо єдності, так само як і її всевітня місія, були виражені Вселенськими Соборами. Вони особливо підкреслювали наявність нерозривного зв'язку між правою вірою і спілкуванням у таїнствах. Єдність, якою володіє Церква за своєю онтологічною природою, не може бути порушена. Проте Православна Церква визнає історичне найменування інших, які не перебувають у спілкуванні з нею, інослав-

них християнських Церков і конфесій і в той же час вірить, що її відносини з ними повинні будуватися на якнайшвидшому і більш об'єктивному з'ясуванні всієї еkleзіологічної тематики, особливо у сфері вчення про таїнства, благодать, священство, і апостольському приєднанню в цілому [Яроцький П. Л., 2013, с. 215]. Так, виходячи з богословських міркувань, вона доброзичливо й позитивно дивилася на діалог з іншими християнами на двосторонньому й багатосторонньому рівнях і на участь в екуменічному русі новітніх часів, вірячи, що таким чином несе активне свідчення про повноту Христової істини і про свої духовні скарби тим, хто перебуває поза нею, переслідуючи об'єктивну мету – підготувати шлях до єдності, як було зазначено на Всеправославному соборі [Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. (Крит, 2016) українською].

Важливим завданням для Православної Церкви є збереження й творення власної церковної єдності та устрою, які сьогодні стикаються з певними викликами. Наприклад, прот. Сергій Колот, аналізуючи міжправославні відносини останніх чотирьох десятиліть, вказує на те, що всі найрезонансніші конфлікти стосувалися церковної організації. «Найбільше непорозуміння у міжправославних відносинах виникає у зв'язку з питанням автокефалії. Спроби вирішення важливих сучасних проблем церковного устрою світськими й зовнішньополітичними методами: розірвання спілкування, висловлення недовіри, відкликання постійних представників, закриття представництв і храмів при них – уподібнює Церкву світській секуляризованій установі» [Сергій Колот, 2020, с.142].

Єдність Церкви, заповідана апостолами, є великою цінністю і має усвідомлюватися не тільки єпископатом, а й кожним кліриком і мирянином. Церковний устрій – це скарб, який наші предки берегли, незважаючи на пережиті тяжкі випробування. Прот. Віталій Клос слушно з цього приводу зауважує: «Любов до свого народу та особливе ставлення до нього не суперечить Священному Писанню» [Віталій Клос, 2019, с. 13]. Приводячи приклад того, як Мойсей молився Господу, щоб помилював Ізраїля, а натомість знищив його самого (Вих. 32: 31–32), та апостола Павла, який теж ладний бути відлучений за Богом обраний народ. Проте архим. Кирило (Говорун) говорить, що перебільшення місцевого аспекту у східних Церквах привело їх до націоналізму, а нещодавно створило перешкоди, із якими зіткнувся довгоочікуваний Всеправославний собор [Кирило (Говорун), 2019, с. 14–15].

Сьогодні в диптиху налічується 15 автокефальних церков. Це Константинопольська Церква Вселенського патріархату (грец. Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως) у складі якої шість автокефальних Церков: Кіпрська Церква (гр. Εκκλησία της Κύπρου), Грецька Церква (гр. Εκκλησία της Ελλάδας), Польська Церква (пол. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny), Церква Албанії (алб. Kisha Ortodokse Autoqefale Shqipërisë), Церква Чехії та Словаччини (чес. Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku), Церква України (укр. Православна Церква України). А також вісім Церков-патріархатів: Патріархат Олександрії і всієї Африки (гр. Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Ἀφρικῆς), Грецький Православний Патріархат Антіохії і всього Сходу (араб. دوائر آل أمور للقسر شمل ارياسو قةي كاطن أةي كاري رطب (سك), Єрусалимський Патріархат (гр. Πατριαρχης Ιεροσολύμων або євр. מילשורי לש תיסקודותרוא-תינווייה היכרארטהפ), Московський патріархат (рос. Русская Православная Церковь, або Московский Патриархат), Сербська Православна Церква (серб. Српска Православна Црква), Румунська Православна Церква (рум. Biserica Ortodoxă Română), Болгарська Православна Церква (бол. Българска Православна Църква), Грузинська Апостольська Автокефальна Православна Церква (груз. საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესია).

Беручи до уваги історичні особливості заснування вище згаданих Церков, а також їхні канонічні території, варто сказати, що сам помісний устрій Церкви не зазнав змін. З одного боку, ми бачимо, що всі помісні Церкви перебувають на територіях різних держав і здебільшого відображають назву тих держав. 34 апостольське правило регламентує право кожного народу мати свого першого єпископа, і тут зберігається онтологічна єдність, адже всі, хто вірує в Ісуса Христа, єдино перебувають в Ньому, незалежно від території [Книга правил святих апостолів, вселенських і помісних соборів, і святих отців 2008, с. 12]. З іншого боку, бачимо, що давні помісні Церкви, такі як Константинопольська, Олександрійська, до великого розколу, а також і до сьогодні ще й Римська – зберегли свій статус автокефальних Церков та здебільшого свої канонічні території поза межами держав, у яких вони виникли. Із плином часу ці території перебували під впливом різних імперій, а пізніше різних держав, однак канонічний устрій там зберігався незмінним.

Проф. Олександр Лотоцький із цього приводу зазначає, що Православна Церква й засади, що виявилися в її законодавстві, і сама практика її життя доводять необхідність існування са-

мостійних, автокефальних Церков. Розповсюджена по всьому світі Церква, із православного погляду, складається з помісних Церков, які постають у різних народів, що разом з іншими своїми особливостями – національними та політичними устроями, утворюють окремі Церкви з різним обличчям свого місцевого устрою та з незалежним управлінням. Ця незалежна тенденція щодо церковного устрою виявляється ще на початках християнства, коли за апостольської доби закладалися окремі Церкви серед різних народів, і переходить через усю історію Східної Церкви аж до сьогодні, прибравши форму автокефальності. [Лотоцький, Т. 1, 1999, с. 4].

Наприклад, Константинопольський Патріархат мав канонічну територію, близько 550 р., у сучасних болгарських, українських, російських, турецьких, італійських, іспанських та північно-африканських землях. Протягом багатьох століть імперія змінювала розмір своїх кордонів, а Константинопольська Церква територіально залишалась без змін. Ми бачимо особливу роль держави та її вплив на міжконфесійні відносини. Однак результати втручань у ці відносини можуть бути як позитивними, що ведуть до збереження єдності Церкви, так і негативними, бо провадять до погіршення розколів. Завдання Церкви – зберігати свою єдність саме такою, як наказав основоположник церкви Ісус Христос [Лецинский А. Н., 2015, с. 308].

Проте коли настав час і на колишніх територіях Візантії утворилися незалежні держави, там незабаром утворилися автокефальні помісні Церкви (Болгарська, Сербська тощо), які на підставі християнської еkleзіології, Священного Передання і церковних правил обрали першого єпископа.

Тим самим шляхом пройшла Православна Церква Київської Русі-України, яка, прийнявши віру Христову від візантійських місіонерів і просвітителів, водночас мало розуміла грецьку мову. Потрібен був час, аби народ зник, саме тому князь Ярослав Мудрий продовжив справу свого батька Володимира Великого, розбудував школи, де, зокрема, і вивчали грецьку мову. Тому людина, яка здобувала освіту в таких школах, могла не тільки перекласти Святе Письмо на рідну мову, а й сподобитись бути пресвітером, який би звершив Літургію, зрозумілою для людей мовою. Апостол Павло з цього приводу каже: «Дякую Богові моему: я більше за всіх вас говорю мовами, але в Церкві хочу краще п'ять слів сказати розумом моїм, щоб і інших наставити, ніж тисячі слів незнайомою мовою» (1 Кор. 14: 18–19).

Як відомо, упродовж семи століть предстоятели на Русі обиралися за участю Патріарха Константинопольського, проте в 1051 р. предстоятелями, які мали титул «митрополит Київський і всієї Русі», – ставали русичі [Епіфаній (Думенко) митр. Право на автокефалію УПЦ [Епіфаній (Думенко) митр., 2018, с. 17]. У Томосі про автокефалію Православної Церкви України відображається історична справедливість в тому, що ми отримали церковну незалежність саме від Константинопольської Церкви-Матері, а не від Московського Патріархату, який під прикриттям боротьби за церковну єдність відстоював власні інституційні інтереси всупереч вченню Священного Писання і Священного Передання про єдину й помісну Церкву Христову.

Висновки. Досліджуючи історію формування помісного устрою у Православних Церквах, дуже важливо розуміти особливості етносу, адже кожен народ, який увірував у Господа всіх народів Ісуса Христа, має свою історію, там проповідували той чи інший апостол, формувалася з протистоянням чи без, швидше чи пізніше Помісна Церква. Але закон і заповіді, які дав Христос для спасіння всім і кожному через апостолів, що проповідували Євангелія Царства, залишилися непохитні.

Тому знання онтологічної єдності розкриває глибоке розуміння шляху, яким іде кожна помісна Церква через свій устрій, національність чи традиції як окрема складова Тіла Христового, так і перебуваючи у євхаристійному зв'язку єдино разом з іншими Помісними Церквами, що складають єдину, святу, соборну і апостольську Церкву, Главою і Засновником якої є Господь наш Ісус Христос.

1. Біблія: Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1407 с.
2. Григорій Ниський, свт. Творіння / пер. за ред. Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2016. Т. I. Кн. 1. 720 с.
3. Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. (Крит, 2016) українською. Режим доступу: <http://orthodoxy.org.ua/data/dokumentisvyatogo-i-velikogo-soboru-pravoslavnoyi-cerkvi.html>,
4. Епіфаній (Думенко) митр. Право на автокефалію УПЦ // Труди Київської Духовної Академії: науковий збірник Київської православної богословської академії / ред. кол.: митр. Переяславський і Білоцерківський Епіфаній (Думенко) (гол. ред.) [та ін.]. [Київ], 2018. № 18 (190). 399, [1] с.
5. Зізіулас Йоан митр. Буття як спілкування / Йоан Зізіулас. Київ: Дух і Літера, 2005. 270 с.
6. Іларіон (Троїцький) свящ. Творення: в 3 т. / Священномученик Іларіон (Троїцький). Москва: Изд-во Сретенского монастыря, / Т. 3: Религия и политика. 2004. 600 с.

7. Іринеї Ліонський, сщмч. Творіння / священномученик Іринеї, єпископ Ліонський; під ред. Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета; [пер. Київської православної богословської академії УПЦ Київського Патріархату]. Київ, 2013. 620, [4] с.
8. Клос Віталій, прот. Автокефалія Української Церкви: огляд від Хрещення до Синодального Томосу. Київ, 2019. 189, [3] с.
9. Колот Сергій, прот. Незалежність Карфагенської Церкви в епістолярній спадщині священномученика Кипріана Карфагенського // Труды Київської Духовної Академії: науковий збірник Київської православної богословської академії / ред. штат: д. філос. н., проф. С. В. Руденко (гол. ред.), д. н. із богосл., проф. прот. Олександр Трофимлюк, д. н. із богосл., проф. прот. Віталій Клос [та ін.]. [Київ], 2020. № 20 (192). 311, [1] с.
10. Книга правил святих апостолів, Вселенських і Помісних соборів, і святих отців. [пер. Чокалюк С. М.]. Київ: «Преса України», 2008. 367 с.
11. Киприан Карфагенский, свц., Библиотека творений св. отцов и учителей церкви западных, издаваемая при Киевской духовной академии. Творения св. священномученика Киприана еп. Карфагенского / Киприан Карфагенский. Київ: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1879. Кн. 2.; Ч. 2. 368 с.
12. Кирило (Говорун) архім. Риштовання Церкви / Кирило Говорун. Київ: Дух і Літера, 2019. 312 с.
13. Лещинский А. Н. Проблема единства церкви. Изд. 2-е. Москва: Издательский дом «Энциклопедист-Максимум», 2015. 366 с.
14. Лотоцький О. Автокефалія. Т. 1. Засади Автокефалії / О. Лотоцький; Укр. Православ. Церква Київ. Патріархату. Репр. вид. Київ, 1999. 206 с.
15. Мужі апостольські: збірка писань мужів апостольських у перекладі українською мовою викладачів та аспірантів Київської православної богословської академії / під. ред. Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета; [автор вступу та передмов до книг прот. Олександр Трофимлюк]. Київ, 2010. 304 с.
16. Ориген. Против Цельса. Казань, 1903. 790 с.
17. Послання східних патріархів (1848 р.)// Режим доступу: <https://lib.pravmir.ru/library/readbook/1342>
18. Тертулиан, пресвітер Кареагенский. Творения. Ч. 2: Догматико-полемические сочинения/ Перевод Н. Н. Щеглова. Киев, 1912. 310 с.
19. Яроцький П. Л. Релігієзнавство: Сучасні релігійні процеси у світі й Україні / Яроцький Петро Лаврентієвич. Київ: Кондор-Видавництво, 2013. 442 с.

1. Bibliya: Knygy Svyashchennogo Pysannya Starogo ta Novogo Zavitu. Kyiv: Vydannya Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskogo Patriarkhatu. 2004. 1407 s.
2. Grygoriy Nyskyi. svt. Tvorinnya // per. za red. Patriarkha Filareta (Denisenka) Kyiv: Vydavnychiy viddil UPTs Kyivskogo Patriarkhatu. 2016. T. I. Kn. 1. 720 s.
3. Dokumenty Svyatogo i Velykogo Soboru Pravoslavnoi Tserkvy. (Kryt. 2016) ukrainskoyu. Rezhym dostupu: <http://orthodoxy.org.ua/data/dokumenty-svyatogo-i-velikogo-soboru-pravoslavnoyi-cerkvi.html>.
4. Epifaniy (Dumenko) mytr. Pravo na avtokefaliyu UPTs // Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii: naukovyi zbirnyk Kyivskoi pravoslavnoi bogoslovskoi akademii / red. kol.: mytr. Pereyaslavskiy i Bilotserkivskiy Epifaniy (Dumenko) (gol. red.) [ta in.]. [Kyiv]. 2018. № 18 (190). 399. [1] с.
5. Ziziulas Yoan mitr. Buttya yak spilkuвання / Yoan Ziziulas. Kyiv: Dukh i Litera. 2005. 270 s.
6. Parion (Troitskiy) svyashch. Tvorennya: v 3 t. / Svyashchennomuchenik Parion (Troitskiy). Moskva: Izd-vo Sretenskogo monastyrya. / T. 3: Religiya i politika. 2004. 600 s.

7. Iriney Lionskiy. sshchmch. Tvorinnya / svyashchennomuchenik Iriney. episkop Lionskiy; pid red. Svyatiyshogo Patriarkha Kyivskogo i vsiyei Rusi-Ukrainy Filareta; [per. Kyivskoi pravoslavnoi bogoslovskoi akademii UPTs Kyivskogo Patriarkhatu]. Kyiv. 2013. 620. [4] s.
8. Klos Vitaliy. prot. Avtokefaliya Ukrainskoi Tserkvy: oglyad vid Khreshchennya do Sinodalnogo Tomosu. Kyiv. 2019. 189.[3] s.
9. Kolot Sergiy prot. Nezalezhist Karfagenskoi Tserkvy v epistolyarnii spadshchyni svyashchennomuchenyka Kypriana Karfagenskogo // Trudy Kyivskoi Dukhovnoi Akademii : naukovyi zbirnyk Kyivskoi pravoslavnoi bogoslovskoi akademii / red. shtat: d. filos. n., prof. S. V. Rudenko (gol. red.), d. n. iz bogosl., prof. prot. Oleksandr Trofymlyuk. d. n. iz bogosl., prof. prot. Vitaliy Klos [ta in.]. [Kyiv]. 2020. № 20 (192). 311. [1] s.
10. Knyga pravyl svyatykh apostoliv. Vselenskykh i Pomisnykh soboriv. i svyatykh ottstv. [per. Chokalyuk S. M.]. Kyiv: «Presa Ukraïni». 2008. 367 c.
11. Kyprian Karfagenskiy. svshch. Biblioteka tvorenii sv. ottsov i uchiteley tserkvi zapadnykh. izdavayemaya pri Kiyevskoy dukhovnoy akademii. Tvorennya sv. svyashchennomuchenika Kipriana ep. Karfagenskogo / Kiprian Karfagenskiy Kyiv: Tip. G. T. Korchak-Novitskogo. 1879. Kn. 2.; Ch. 2. 368 s.
12. Kyrylo (Govorun) arkhym. Rishtovannya Tserkvy / Kyrylo Govorun. Kyiv: Dukh i Litera. 2019. 312 s.
13. Leshchinskii A. N. Problema edinstva tserkvi. Izdaniye 2-e. Moskva: Izdatelskiy dom «Entsiklopedist-Maksimum». 2015. 366 s.
14. Lototskiy O. Avtokefaliya. T. 1. Zasady Avtokefalii / O. Lototskiy; Ukr. Pravoslav. Tserkva Kyiv. Patriarkhatu. Repr. vyd. Kyiv. 1999. 206 c.
15. Muzhi apostolski: zbirka pisan muzhiv apostolskikh u perekhadi ukrainskoyu movoyu vykladachiv ta aspirantiv Kyivskoi pravoslavnoi bogoslovskoi akademii / pid. red. Svyatiyshogo Patriarkha Kyivskogo i vsiyei Rusi-Ukrainy Filareta; [avtor vstupu ta peredmov do knygy prot. Oleksandr Trofymlyuk]. Kyiv. 2010. 304 s.
16. Origen. Protiv Tselsa. Kazan. 1903. 790 s.
17. Poslannya skhidikh patriarkhiv (1848 r.) Rezhim dostupu: <https://lib.pravmir.ru/library/readbook/1342>
18. Tertulian presviter Kareagenskiy. Tvorennya Chast 2: Dogmatiko-polemicheskiye sochineniya/ Perevod N. N. Shcheglova/ Kiyev. 1912. 310 s.
19. Yarotskiy P. L. Religieznavstvo: Suchasni religiyini protsesy u sviti y Ukraini: / Yarotskiy Petro Lavrentievich. Kyiv: Kondor-Vidavnitstvo. 2013. 442 s..